templerne, Sosho-san var på arbejde i Daitoku-ji Hojo, og Sogo-san var på Hanazono-universitetet.[217] De havde ved frokosten sagt, at jeg nok selv kunne finde ud af at lave noget, så jeg tog et ordentligt nap i baghaven. I dens mere rustikke virkelighed følte jeg mig nogenlunde sikker på ikke at lave uoprettelige ulykker. Selvom der her på stedet tydeligvis ikke uddeles ris og roser for udført arbejde - belønning ud over selve dette at gøre det ville være støj - var Sosho-san, da han kom hjem sidst på eftermiddagen, tydeligvis begejstret og gentog mange gange, hvor smukt der var under alle de nedfaldne blade. Jeg havde nydt det i fulde drag og fornemmede virkelig stedets ro virke ind.

Jeg fik i dag forevist kompostsystemet. De tørre og rimeligt rene blade blev samlet i et hus for sig og brugt til ceremoni, hed det. Ceremonien viste sig senere at være den daglige opvarmning af *ofuro*en. Det bruger man ikke „rigtigt" brænde til, og derfor står der fra Daitoku-ji hver dag hen under aften en række tætte røgfaner op over himlen. Så samtidig med at renholdelsen af haverne fjerner al overskydende biomasse - hvilket er en vigtig del af forudsætningen for opretholdelsen af havernes næsten-konstante økosystemer - går de til opvarmningen og hygiejnen i den forstand, at det brandvarme bad er eneste varmekilde. Der er hverken radiatorer eller airconditioning i templet. I det lille spiserum er der et lille trækulsbækken med varmt vand til te, og måske vil en løs petroleumsovn i vintermånederne tage de værste kuldegrader i damernes kontor. Før de moderne huses tid var den time eller to efter badet, hvor blodkarrene var godt udspilede, den tid, man havde til rådighed til stillesiddende arbejde i vintermånederne. Det hører også med til det at holde varmen om vinteren, at man i Shinju-an tilsyneladende er vant til at spise og forbrænde mange kalorier og at holde den indre varme derved.[218]

Køkkenaffaldet kommer på kompostbunken sammen med haveaffaldet og de lidt vådere blade og kviste fra morgenrunden i de repræsentative haver. Køkkenhaven er ikke voldsomt stor, men er med sine højbede og det fugtigvarme, japanske klima ultraproduktiv. Så alle de friske grøntsager og krydderurter vi får til måltiderne: salat, bønner, ærter, daikon, shiso, bambusskud og sansho[219] er fra egen have. Også de lidt grove *takuan*-pickles er hjemmeproducerede.[220] Bortset fra tang og ris - hvis man gik det efter i sømmene sikkert lidt flere ting - stammer det meste af maden således fra dette lille kredsløb. Hver af Shinju-ans godt 6.000 m² har sin nøje definerede rolle.

Det ville være interessant at lave en kredsløbsmodel over Shinju-an som økosystem. Den ville sandsynligvis vise en meget høj grad af stoflig selvberoenhed. Hovedparten af det, der går til mad og opvarmning, udspringer af stedet selv. Og selvom bygningsvedligeholdelse osv. løbende kræver sit, består langt den overvejende del af denne udveksling med omgivelserne af fornyelige ressourcer. Den største udveksling med omgivelserne ville ligge på et kulturelt eller bevidsthedsmæssigt niveau og være af ikke-naturnedslidende karakter. Refleksion og omtanke hverken øger entropien eller nedbryder ozonlaget.

I dag nåede jeg at være med Sogo-san rundt i de fleste af de repræsentative haver efter zendoen. På torsdage møder han først på Hanazono efter frokost og havde tilsyneladende udsat runden, så jeg kunne nå med rundt i alle 9 moshaver. Tydeligvis glad for at blive hjulpet er han måske endnu gladere for at være fri. Selvom vi ikke går og taler sammen, er blot det, at *to* fejer i samme *roji,* måske en forstyrrelse af dette ene blot at arbejde. Ung som han er, kunne han alt andet lige føle et vist medansvar for, at jeg ikke laver ulykker i denne 500 år gamle balance, som er helt afhængig af det rette mål af daglig pleje.

Onepointedness, dette med fuld tilstedeværelse at gøre én (og kun én) ting ad gangen, er i zen en kardinaldyd. Deri ligger ikke nogen total forsvinden fra verden i øvrigt - man er samtidig opmærksom, årvågen, åben for øjeblikket, til stadighed rede til nye situationer. Men fundamentalt arbejder man ét sted med én ting ad gangen med det, der ligger lige for, og bekymrer sig ikke om, hvad der ligger forude eller bagude, til højre eller venstre, om hvad man gør eller ikke gør.[221] Muso Kokushi skriver, at „mennesker, der virkelig er bevidste om Vejen ... glemmer ikke at arbejde på det fundamentale, lige meget hvad de gør."[222]

Dette er lettere sagt end gjort og fordrer måske en beskyttet og veldefineret verden som Shinju-ans. I verden udenfor kan det komme til at fremstå som en indelukkethed, en uopmærksomhed eller en asocial adfærd. Og dog ville zen-mennesket måske netop hævde, at den definitive test bestod i - midt på Rådhuspladsen - at kunne fastholde roen med fejekosten. Han m/k ser verden bevæge sig forbi - kørende, cyklende, gående og henover lysavisen - men fejer uden at lade sig forstyrre. Hvor mennesker mødes i åbenhed, kommer en sådan *onepointedness* dog let til at fremstå i et mærkværdigt, egocentrisk skær. I vor hjemlige kultursfære bliver en sådan arbejdsattitude ofte et problem - både for de omgivelser, der ønsker at bryde den og påkalder sig retten til altid at dele, socialisere og kommunikere, og for dem, der faktisk søger dette fokus i deres arbejde og måske ligefrem behøver det for at kunne lykkes arbejdsmæssigt.

En række arbejdsopgaver forløses kun, eller i det mindste bedst, i sådanne fortættede og afsondrede, onepointede arbejdsrum. At kunstnerisk og kreativt arbejde kan fordre situationer med sådanne kvaliteter for at forløses i gode resultater, finder man en vis forståelse for. At dette også gælder arbejde, der fordrer stor omhu og præcision, er der ligeledes en vis almen forståelse for. Men en indsporing på onepointedness ville kunne løfte et vidt spekter af arbejdsopgaver og bibringe dem en dimension af *indre* arbejde, som potentielt kunne transcendere den oplevelse af kedsomhed, afsporethed og uforløsthed, som akkumuleres i mange af det moderne samfunds arbejdsrum, med voksende utilfredshed og utilfredsstillethed til følge. Faktisk er onepointedness-potentialet størst i de „kedeligste," mest monotone arbejdsopgaver.[223]

Enkeltmandskontoret rummer en slags (omend ubevidst) formmæssig parallel til afsondretheden. De ritualiserede adfærdsmønstre omkring åbningerne til omverdenen, omkring døren osv. tjener til beskyttelse og muliggørelse af et vist mål af énrettethed. Telefondamen og sekretæren, hvis man er så heldig at have en sådan, filtrerer det enorme pres på gennembrydning af ens beskyttelse, som ligger i den moderne kommunikationsteknologi, og som gør sit til, at dem bag dørene tidvist har mulighed for at gøre kun én ting ad gangen. Selvom det er hævet over enhver tvivl, at en vis dosis onepointedness kunne være sundt i alle arbejdssituationer - og være med til at holde et vidt spekter af stresssygdomme på et lavere niveau - er det i forhold til

En bonzo, præst, ved Honen-in river mønstre i roji-haven ved templets indgang. Grusfladernes mønstre skifter efter årstiderne

mange moderne arbejdssituationer svært at se, hvordan det skulle kunne realiseres, at vi kunne gå fuldtud ind i blot én ting ad gangen. Noget andet er, at vi ikke er trænede deri og er tilbøjelige til at sikre arbejdssituationens fokusering gennem teknologisk-organisatoriske redskaber, snarere end gennem mentalt-strukturelle dispositioner.

Onepointedness er en inklination af indre dynamik, som kan støttes af ydre form, men ikke erstattes af ydre form. Det er ikke en arbejdsmodus, der kan defineres udefra eller påføres oppefra. Den må bygge på en lydhørhed og forståelse af potentialet i denne bestræbelse eller tilstand, som synes at ligge latent i mange mennesker. En lang række mere eller mindre håndterlige faktorer, i virksomhedskulturen, i den arkitektoniske indretning og den kollegiale rummelighed, indvirker i mulighederne for en sådan arbejdsmodus' udfoldelse. Man kan gennem arbejdsrummets organisering tilvejebringe et mulighedsfelt: en situation, der inviterer til og understøtter onepointedness. Det oplever jeg særdeles tydeligt i disse dage i Shinju-an, særlig i havearbejdet, som til trods for dets umiddelbare fremmedartethed stille og naturligt inviterer mig ind *i* øjeblikket.

Mange mavesår og stress-sygdomme handler om alt det, vi *ikke* får gjort - fordi vi er ved at gøre noget andet, fordi vi er mangerettede og ufokuserede. Vi martres af alt det, vi ikke når, men *skal* nå, frem for at hvile i bevægelsen i nuet.[224] Her kunne vi måske også lære noget af zen-menneskets onepointedness. Osho-san er i *Zen at Daitoku-ji* citeret for at sige, at han holder særlig meget af arbejdet i haven. Her flyder han lynhurtigt ind i en *samadhi*-tilstand.[225] Automatiseret, ukreativt reflekterende tomgang? Måske *ja* i vestlig betydning. Men det er en kreativitet, og det er kunstneriske frembringelser ud af denne tilstand, som gennem århundreder har præget den østasiatiske kultursfæres kunstidealer. Zen-æstetikkens ypperste frembringelser er udsprunget af en situation, der bærer præg af sin skabermand m/k, men som viser ud over ham.[226]

Inden for forskning og en lang række kreative fag er det ofte et problem med alle de små ting, der trænger sig på overfor de større - alt det sekundære, der med sin støj og sine stadige afbrydelser lader det primære i stikken. Idag er det i byggeriers sædvanlige tilblivelsesprocesser altid en farefuld færd for den måske i sin første udfoldelse klart tænkte *hovedidé* at nå helskindet igennem det veritable krydsfelt af biomstændigheder, som hele processen igennem påkalder sig deres tungnemme ret til at file i den oprindelige idés klarhed. Mange af vore samfunds processer er sådanne organiserede, stiliserede krige, hvor processen ideelt set er gennemlyst af dialektisk afklarede felter. Men ofte er det langt mere uafklarede magt- og vanemønstre, der betvinger atter nye situationer. Vore mangerettede programmer og processer medfører mangerettede resultater. Men når disse indimellem bliver for uklare og ufokuserede, så slår vi det hen med det moderne samfunds komplekse natur i stedet for at tage opgøret med vore flimrende processer og deres (alt for) mangerettede forudsætninger. Også her kunne vi måske lære noget af zen-menneskets onepointedness. Heri ligger en nøgle til at lade det væsentlige, og kun dét, komme til syne - at lade *situationen* komme til udtryk. „Zen har ingen smag for kompleksiteter, der ligger på livets overflade," skriver D.T. Suzuki: „Livet i sig selv er ganske simpelt, men når det fattes (is surveyed) gennem det analyserende intellekt, præsenterer det næsten uoverstigelige problemer."[227] Prøv for et øjeblik i stedet for „livet" at sætte ord som „arbejdet," „arbejdslivet" eller "min arbejdsopgave" ind i Suzukis udsagn.

Morgenrunden i haverne var en fortsat fremadflyden. Den havde sin stille andægtighed uden dvælen eller stoppen op for at beundre, oftest med det perspektiv man har, når man sidder på hug. En morgen stoppede jeg dog op et øjeblik ved de 15 sten i Shukos østhave, og tårerne vældede frem over den bundløse skønhed. Når dagene gik på hæld, tog jeg ofte endnu en runde i haverne, sad på terrasserne og indprentede mig haverummenes guddommeligt smukke tilstande, eller trådte stien i *roji*-haven frem til den lille te-pavillon. Kunne jeg ikke fotografere dem, måtte jeg indprente dem så meget stærkere for mit indre øje. Kameraet ville alligevel ikke kunne fastholde den kropslige erfaring af fremadskriden i disse rum. Jeg har gennem årene oplevet mange velholdte haver i Japan, men disse i Shinju-an overgår alt, hvad jeg tidligere har set. Og de er endnu smukkere i regnvejr, mosset svulmer, farverne bliver dybe og tætte, luften ren og duftene mættede. Steder, som jeg véd var fejet fuldstændig bladfri i morges, har allerede i løbet af formiddagen modtaget et frisk drys af nedregnede blade. De ligger, som kun den dygtigste scenograf kan arrangere det, eller måske præcis som den dygtige scenograf ikke kunne gøre det: præcist dér hvor de tilfældigvis faldt. Gradvist forstår jeg mere og mere af den japanske moshaves indre dynamik, og forstår hvilke kræfter, der ligger bag dens resulterende billede. Den daglige lette hånd og den stilfærdige menneskelige tilstedeværelse er en forudsætning for moshavens skønhed og konstans. Blev der ikke hele tiden fejet lidt bort, udvaskede regnen ikke sit og blev alt overflødigt organisk materiale ikke hele tiden indsamlet, ville stenene jo gradvist synes at synke i jorden, overvokset af et langsomt, men sikkert voksende kulturlag. Blev den daglige pasning ikke samtidig en afsøgning og pleje af passerens egen oprindelige natur, kunne sådanne små mirakler som Shinju-ans haver da opstå og vedblive med at være gennem århundreder? Onepointedness er en tilstand af lyttende spontanitet hævet over jegudtrykkets dynamik.

I forhold til moshaven er grushaven på sin vis et endnu mere kondenseret meditativt arbejdsrum - den fordrer udelt tilstedeværelse i arbejdssituationen. Her er ingen gradvis opbyggen mulig, enhver rysten på hånden sladrer øjeblikkeligt i rivens spor, enhver krusning i bevidstheden afsløres øjeblikkeligt. Grushavens sirlige rivemønstre er det resulterende billede af samme skridt, samme måde, uden tøven, uden tankens mellemkomst, hver dag, hvert år. Rækkefølgen ligger fast. Hver enkelt lille bevægelse er minutiøst indarbejdet, som en ballet ud af fuld tilstedeværelse i øjeblikket. Grustoppene, den ubrudte flade, borterne omkring de få elementer i fladen, afgrænsningen - alt må være i nøje korrespondens med rivens og den rivendes natur.

En aften kort før fuldmåne, hvor skydækket for en overgang spredtes, gik jeg over i haverne, efter at have spurgt om lov. Der kunne være alarmer, tabuer og meget andet til hinder derfor, men det virker som om, at eneste sikring, ud over brandsikringen, er årvågenhed og knirkende terrassebrædder, samt ikke at forglemme vagthunden i baghaven. Badet i månelys var haverne rent trylleri. Rum og dimensioner, tungt og let, fremstod i et helt anderledes forhold. Fyrretræets nåle var sølvstænkede med grenene svævende

over mosfladerne. Skyggerne derfra var fantastiske. De retfærdiggør helt det store klippe- og beskæringsarbejde. Lidt under lige til venstre for månen sad Jupiter - konjunktion indfiltret i fyrretræets grene. De blankslidte åretegninger i terrassens brede, forvitrede planker spejlede månelyset som et bølgende hav. Jeg sad en overgang som i zazen, men hvorfor ikke bare lade verden ind som den er og glemme alt om meditationsteknikker?

Sydhavens enlige fyrretræ er en koan. Den kinesiske præst Jiaozhou spurgte Bodhidharma (d. ca. 532), som var kommet fra Sydindien for at introducere zen-buddhismen i Kina: Hvad var den dybere mening med hans komme til Kina? Bodhidharma svarede: Et fyrretræ i haven![228] Det er dette træ, som nu står som en visuel koan i den bølgende mosflade, der en gang i løbet af 1600-tallet sneg sig ind i Shinju-ans indtil da tomme sydhave. Der findes også paralleller til en anden koan. Et acceptabelt svar til koanen: *What is the meaning of the Buddha-nature?* er: *A single pine tree growing in a garden.*[229]

Det var her, på Tsusen-ins og hojo-fløjens terrasser, at de mange fortættede indtryk tonede frem til videre fordøjelse. Hvordan var sammenhængen mellem det Shinju-an, jeg i disse dage kunne feje, luge, sanse, spise, sove og bevæge mig rundt i og Ikkyus *action zen?* Man levede stadig til en vis grad i overensstemmelse med Shinju-ans *dento,* Shinju-ans tradition, baseret på Ikkyus sidste formaninger. Så frem til idag har Shinju-ans abbeder levet enkelt og spartansk, de har klædt sig i samme mørke dragt, som Ikkyu foretrak, og de har indtil idag afholdt sig fra at forelæse om zen. Ligeledes deltager Shinju-an kun i Daitoku-jis ceremonier under protest. For eksempel undsiger man sig ved Daitoku-jis månedlige ceremonier rangfølgen med hensyn til hvem, der går forrest (efter hvilket tempel, der er ældst) ved systematisk at gå bagest.[230] Men var det virkelig dette, Ikkyu havde forestillet sig og med sin *dento* opfordrede til: med dens ja til det meditative liv i skoven og i bjergene og dens *ja* til et liv med *sake* og kvinder, men dens fnysende *nej* til dem, der moraliserede og belærte om zen?

Hvordan var sammenhængen mellem Shinju-ans forunderlige skønhed og zen-buddhismens eksistentielle arbejdsrum? Svaret kendte jeg på sin vis forud. Zen-æstetikken og zen-buddhismens eksistentielle arbejdsrum er uadskillelige dele af samme hele. Det svar lå implicit i overhovedet at have opstillet spørgsmålet om forholdet mellem det ydre og det indre arbejdsrum. Men svaret var i sig selv banalt - det måtte *udfoldes*. Og det var præcis hvad jeg oplevede at kunne gøre gennem opmærksomt at feje, luge, sanse, spise, sove og bevæge mig rundt hér.

Man hører alt gennem de tynde papir- og trævægge, véd hvad der sker, kender hinandens måde at lave lyde på og ænser dem knapt. Det virker, som om man har indset, at sådan ér det - og ikke gør sig særlig umage for ikke at støje. Jeg føler mig stille ved siden af og kommer, ved lyden af Osho-sans frivole trampen hen over terrasserne, til at tænke på min barndoms gungrende hælegang. Der er, set på baggrund af den omgivende japanske traditions tilbageholdte vejrtrækning og mangfoldige former for psykisk indbundne fødder, en fornemmelse af frihed derved. Ting laver den lyd, de nu engang laver; mere stille kan det ikke være. Bevidste forsøg på at dæmpe sig, liste sig frem eller ikke at træde på de mest knagende terrassebrædder er måske i en anden dimension støj.[231]

Månestrålerne nåede også gruppen med de syv sten i Shukos østhave og gav de små sten et dramatisk, næsten Himalaya-agtigt udtryk. Hvilken kraft der må have været i sydhaven netop i måneskin, dengang mosset endnu ikke havde taget over. Samme tindrende genspejlinger som vores hjemlige, hvidkalkede gårde, der i månelyset truer med at sprænge sig ud af nattemørket.

Covell & Yamada skriver, at meget taler for, at det var Shuko, der skabte zen-haven ved Sølvpavillonen, Ginkaku-ji, og at det måske også var ham, der skabte den berømte stenhave ved Ryoan-ji. Murata Shuko blev efter Ikkyus død te-mester for shogun Ashikaga Yoshimasa (1436-90) mens han var ved at opbygge sit retrætested, Sølvpavillonen. Yoshimasas bedstefar, den tredje Ashikaga-shogun Yoshimitsu (1358-1408), havde i sin tid opført Guldpavillonen, Kinkaku-ji, helt klædt i bladguld. Shukos gennemførte *wabi*-bestræbelser i sin te-ceremoni gør det sandsynligt, at han overfor Yoshimasa har advokeret for månens eget sølv og ikke den verdslige formåens, for Sølvpavillonen blev aldrig dækket med sølv.[232] Med månestrålerne bragende ned over Shukos Shinju-an forstår man Covell og Yamadas antagelser, selvom det for mange af de tidlige zen-havers vedkommende sandsynligvis aldrig vil lykkes at tilvejebringe fuld historisk evidens omkring tilblivelsen.

Haven foran Tsusen-ins sydterrasse var som fortryllet, og de kringlede forbindelsesgange mellem hojo-fløjen og Tsusen-in var labyrintisk gådefulde. Men allersmukkest i månelyset var roji-haven frem mod Teigyoku-ken. En enkelt papirlanterne på terrassen eller lys i en af stenlamperne kunne have kompletteret sceneriet. Det var rent eventyr, svært at løsrive sig fra.

Efter at jeg i går morges fortalte Sosho-san, at jeg ville ønske, at jeg kunne fortsætte med at komme og hjælpe til i haverne fremover, spurgte han i går aftes på mine vegne Osho-san. Det måtte jeg gerne. Min uges ophold har således pludselig åbnet sig, der er stadig fem uger til, at jeg vender tilbage til Danmark, og en helt anden mulighed for at få de mange indtryk til at lejre sig i en stærkere forståelsens ramme. Der er pludselig ikke noget, jeg skal nå de sidste dage. Der er virkelig meget at gøre i templet, hver dag, og ind imellem er der brug for ekstra ryk på særlige ting. Her til morgen, hvor jeg for første gang har været med til hele haverunden uden afbrydelse, kan jeg se, at det hjælper. Ikke at det går dobbelt så hurtigt, men det bliver bedre gjort derved. Og ting, der ellers ville blive gjort med let hånd kommer i bund. I dag tog jeg, ud over de faste ting, der bliver gjort hver morgen, og rensede hækken foran hojo samt stien bag Teigyoku-ken. Den sti kan ikke ses fra de terrasser, de besøgende kommer på og er derfor udenfor den daglige runde. Men det skal jo til en gang imellem, og det er i hele te- og zen-verdenens tradition netop på sådanne steder, man bedømmer klarheden, renheden og dybden i et steds tilstand. Det er jo en herlig rolle: at kunne hjælpe med til at forebygge sådanne små infiltrationer.

Sogo-san var i dag nærmest smilende og imødekommende, og i to tilfælde fortalte han mig uopfordret om noget i haven. Dels om et nyt lerlag, der var lagt ud bag Tsusen-in forud for regntidens komme. Det var for at hjælpe *sugi-koke, sugi*-mosset, med at kunne reetablere sig: den cedermos, som i havefolkets drømme danner ubrudte, ryatæppeagtigt tykke tæpper, men som på mange steder kun har

Daitoku-ji Hojos tagrygge danner bagvæg for Shinju-ans haver mod syd. Oprindelig var sydhaven en tom, hvid grusflade. Mostæppet og fyrretræet kom til i 1600-tallet

næsten-ideale betingelser og derfor let bliver offer for slid og udtørring. Dels viste han mig toilettet, *sechin,* ved indgangen til Teigyoku-kens roji-have. Det blev aldrig brugt og havde sandsynligvis aldrig været brugt. Te-ceremonien måtte forløbe i yderste renlighed - uden hverken indre eller ydre forurening. Te-haverne var skabt til at kunne lade al verdslig smuds og støv bagude, og *sechin* var et sted, der symbolsk fremviste denne renhed i alle kroge.[233] Det var ikke mange ord, han brugte, men det var første gang, han brød tavsheden i haverne.

Det glæder mig, at Sogo-san tydeligvis er glad ved aftalen om, at jeg fortsat kommer i Shinju-an og hjælper ham med haverne. Havde han været sur over det, havde det ikke være sjovt. Men vi går da også godt i spænd sammen, arbejder næsten synkront, som af samme tanke eller idé. Det har været en virkelig interessant erfaring, hvor meget man kan lære hvor hurtigt uden ét eneste ord, direkte af situationen. De fleste dage har vi blot sagt godmorgen til hinanden, og han har efter endt arbejde sagt: tak, mens jeg har sagt: hav en god dag på Hanazono. I dag viste han mig en blødere kost, da jeg ville feje den diagonale stenlægning rundt om hojo. Skjult fra terrasserne, hvor haverne er beregnet til at blive betragtet fra, ligger der overalt i haven redskaber til særlige funktioner. En helt anden operativ virkelighed åbenbares fra den anden side af kulisserne.

Sosho-san har været hjemme i eftermiddag. Han er den af de tre, som er interesseret i verden udenfor, hvad er grundkosten i Danmark, hvordan tilbereder man kartofler i Danmark? Det er ham af de tre, der forholder sig til mig som menneske. Jeg var med ham rundt i haven i dag for at se på bambusskud og høste årets måske sidste runde deraf. Vi plukkede de små, grønne *umeboshi*-blommer sammen. Med ham har man en følelse af at gøre noget sammen, en social dimension i dette at gøre noget sammen. Det er også ham af de tre, der har en vennekreds udenfor templet, som han plejer og sætter højt, fortæller han mig. Han viste mig, hvordan man luger en bestemt slags kløveragtig ukrudt i højbedene, så de ikke blot kommer igen med dobbelt styrke. Han evner og orker og interesserer sig for at sætte sig i mit sted. Han opfatter min undren og svarer derpå, uden at gøre mig til Spørge-Jørgen. Så jeg har holdt mig til ham,

Haverummet foran Shinju-ans hovedport. Kuriens tag ses bagved tv. og Daitoku-ji Hojo ligger umiddelbart bag muren th.

når han efter hjemkomsten fra Daitoku-ji Hojo forberedte aftensmaden. Og det er derfor inspirerende, at han i weekenden også er hjemme i dagtimerne.

En dag til frokost, hvor nattens og formiddagens vedholdende regn gjorde alt klamt og småkoldt, kommenterede Osho-san min påklædning - jeg havde en let uldtrøje på - om jeg da ikke nedstammede fra vikingerne? „Jo, men jeg er en 'weak viking,'" sagde jeg uden at ryste på hånden. Pludselig var bolden tilbage hos zen-mesteren og alle grinede. Efter måltidet tog jeg sweateren af. „Det bliver varmt efter maden," sagde jeg, og han slog sig grinende på vommen og sagde: „calories." Glimtvise lys, men bagefter igen tomt blik ud i luften, lukket for videre samtale.

Her først på eftermiddagen var Osho-san pludselig i gang med at bane vej for en trillebør: banke-banke, og de nødvendige planker, sten og kilestumper viste sig at ligge klar rundt omkring til at kunne holde døre, at kunne køre over trinet, passere den lille grøft og komme helt fra baghaven frem til forhaven i den offentlige zone. Jeg hjalp med at læsse ler omme i baghaven. Han kørte det første læs, og først helt fremme ved hovedportens store vandrille og meget høje fodtrin måtte han have hjælp til at løfte trillebøren over. Anledningen var den forestående regntid. Det var i disse dage, at et nyt underlag for mos skulle lægges ud. Klumperne i de forskellige lertyper skulle knuses, og der blev bredt et tyndt lag ud, som først blev stampet med en lille træjomfruhammer og derefter omhyggeligt rettet af med pudsebræt. Jeg hentede de næste to læs, der skulle til, og jeg kom virkelig til at tage fusen ham, fornemmer jeg. For pludselig stod jeg på den anden side af den uoverstigelige tærskel med fuld bør, hvor det måske i alle de 60 år, han havde været i templet, havde krævet hjælp for at kunne passere. Han spurgte ikke hvordan, men jeg kunne se, at han tænkte, så det knagede. Hvordan havde en „weak viking" som mig dog klaret det alene?

Først med den sidste børfuld viste jeg ham, hvordan man ved at vende børen og *trække* den baglæns over tærsklen kan passere steder, hvor man ingen vegne kommer med almindelig fremadrettet råstyrke. Fra da af var det, som om vores relation blev en helt anden. Jeg hjalp med at knuse de sidste lerknolde, og vi snakkede mos, mens han klappe-

Det gamle træ i forhaven, hvorunder der blev udlagt et tyndt lag ler til nyt mos. Kuriens tagryg ses bag muren

På vej mod Shinju-ans hovedport. Til daglig bruges kun den lave dør til venstre for åbningen

Kigget gennem Shinju-ans hovedport er som et indrammet billede. Bag den anden portal anes tagryggen af den tredje portal, se ill. 388

de det sidste lag på plads. Mos synes at være et større problemkompleks i en japansk tempelhave, hvorom der kan småfilosoferes lige så meget som om børneopdragelse.

Bagefter var der grapefrugt og te. Jeg fortalte, at jeg allerede efter to dage i Shinju-an havde besluttet mig for at få en have inden for de næste fem år. Osho-san grinede og fortalte videre om mosserne, at for nogle år siden havde hele forhaven været dækket af sugi-mos, men nu så den forfærdelig ud.[234] Målet var et tykt lag sugi-mos, det bløde, dybe cedermos, der danner op til 10 cm tykke tætte tæpper, når den har de rette betingelser. Sugi-mosset var den ædleste mos, det andet var ikke værd at regne. For 50-60 år siden havde en berømt mand skrevet, at Kyotos mosser var de smukkeste i Japan, og blandt dem var Shinju-ans smukkest. Så det var en sølle historie nu - luftforurening og klimaændringer, klagede han. Jeg kunne så trøste Osho-san med, at det så meget værre ud mange andre steder. Selv kejserlige haver som Katsura Rikyu og Sento Gosho havde de selvsamme problemer med deres mostæpper.

De to damer, der ofte i dagtimerne hjælper til med at modtage besøgende ved Shinju-an, pludrede længe om glas fra alle mulige steder i verden: Böhmen, Wien og Venedig. Shinju-ans eksklusivitet og berømmelse synes at passe dem storartet. Jeg har i løbet af denne uge set flere forskellige slags fornemme, japanske kager, end jeg overhovedet troede at eksistere - de er alle donationer fra templets besøgende. Så det simple og det eksklusive står på forunderlig vis side om side i Shinju-an. Samtidig med at en yderst spartansk og enkel livsform holdes i hævd, hvor intet går til spilde og hver en radisetop spises, jongleres der med råvarer, der i mange andre husholdninger ville være valgt fra alene på grund af prisen. Endelig var posten læst, og damerne gået for idag. Jeg spurgte så Osho-san, om jeg måtte fotografere haverne. Ja gerne, bare ikke når der var gæster. De måtte ikke se andre gøre det, når de ikke selv måtte. Så takkede jeg og sagde, at jeg ville vente til en dag med bedre lys. Jeg var lykkelig for tilladelsen og overvejede selvfølgelig bagefter, om jeg blot skulle have spurgt den første dag. Men jeg føler mig sikker på at ville have fået et uopretteligt afslag, hvis jeg havde spurgt før eftermiddagens lille aha-oplevelse med trillebøren.

Efter at første portal er passeret ses næste portal, der leder videre til sydhaven. Fyrretræet nærmest tv. er senere gået ud

Samme ankomst-roji set fra venstre, fra Shinju-ans kuri mod Daitoku-ji Hojo

Shinju-ans ankomst-have kan ses på plantegningen p. 248